

NAJWAŻNIEJSZE ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE DO DZIEJÓW KLASZTORU OO. CYSTERSÓW W SZCZYRZYCU

Zachowane kroniki klasztorne, czy nawet niekiedy ich niewielkie fragmenty a także inwentarze dóbr są nieocenionym źródłem do poznania dziejów każdego klasztoru.

Przedmiotem niniejszego rozważania jest historyczna rola kronik i dokumentacji gospodarczej niezbędnej w odtwarzaniu dziejów opactwa cysterskiego w Szczyrzycu, którego lokacja przypada na pierwszą połowę XIII wieku i związana jest z terenami Podtatrza¹. Opactwo oo. Cystersów w Szczyrzycu obok Mogiły jest jedynym klasztorem cysterskim w historycznych granicach Rzeczypospolitej, które nie uległo kasacie².

W zasobnym i zachowanym po dzień dzisiejszy archiwum klasztornym, przechowywana jest nieoceniona dokumentacja źródłowa do dziejów tego ponad siedmiowiekowego klasztoru. Obok najstarszych

¹ E. Łużyniecka, J. M. Marszałska, *Szczyrzyc. Dzieje budowy opactwa cysterskiego*, Wrocław 2005, s. 15.

² Arch. i BOCist. sygn.: IV. 25. W latach 1795-1796 rząd austriacki usiłował dokonać kasaty klasztoru i konfiskaty większości majątku, jednakże po śmierci ostatniego opata Józefa Onufrego Grzymisławskiego (zm. 1794), na polecenie starosty sądeckiego Tschirscha von Siegsttattena, w 1795 roku ówczesny przeor szczyrzycki Henryk Ziębowicz został zobowiązany do zbilansowania dochodów i rozchodów klasztoru. Jednocześnie konwent ponowił prośbę skierowaną do władz Guberni, by zezwoliły na scalenie resztek dóbr opackich oraz klasztornych. Klasztor nie uzyskał stosownej zgody, tracąc status opactwa i został oddany pod jurysdykcję opata jędrzejowskiego, stając się przeoratem. Decyzję o nie skasowaniu klasztoru podjęto głównie z uwagi na prowadzoną przez cystersów szczyrzyckich szkołę elementarną i parafię.

dokumentów pergaminowych³, książęcych i królewskich przywilejów zatwierdzających liczne darowizny na rzecz klasztoru, zachowały się bezcenne kopiarze dokumentów, które po części spełniają rolę kronik a także inwentarze majątku ruchomego i nieruchomego klasztoru oraz kościoła szczyrzyckiego. Z literatury przedmiotu dowiadujemy się, iż w klasztorze szczyrzyckim istniała kronika sensu stricto obecnie zaginiona⁴. O istnieniu kroniki informuje prolog zamieszczony w *Servitus Sancta coram Deo, et omnibus Sanctis eius per votorum emissionem secundum Regulam S.P. Benedicti et Constitutiones Ordinis Cisterciensis [...] compilata [...] descriptus Anno Iubilei Sancti 1751*. Wspomniane *Servitus Sancta* spełniało rolę kroniki „i swoistego katalogu opatów” klasztoru szczyrzyckiego. W prologu na stronie drugiej zanotowano: *R.P. Martinus Mellerowicz Vir de Ordine Observantia Regulari de rebus hujus Monasterij gestis in praegnati suo opere cui titulus Propago Conventus Ciricensis manu propria descriptis*. Wspomniany Marcin Mellerowicz był profesem i zakonnikiem szczyrzyckim. Profesję zakonną składał na ręce opata Joachima z Mstowa Mstowskiego: *Ego Frater Martinus Mellerowicz Cracoviensis clericus promitto stabilitatem meam et conversionem morum meorum et obedientiam secundum Regulam S. Benedicti Abbatis coram Deo et Omnibus Sanctis eius quorum Reliquiae hic habentur in hoc loco qui vocatur Szczyrzyc, Cisterciensis Ordinis constructo in honorem Beatissimae Dei Genitricis Sempericisquae Virginis Mariae, nec non et Beati Stanislai Episcopi et Martyris in praesentia Reverendissimi Domini Joachimi Mstowski Abbatis Anno Domini 1654, 8 septembris*⁵. Autor pierwszej niezachowanej kroniki klasztornej cysters Marcin Mellerowicz sprawował krótko funkcję przeora za rządów opata Joachima z Mstowa Mstowskiego i wtedy też najprawdopodobniej zaczął pisać *Annalium Monasterii Ciricensis, sub titulo Propago*, zwane

³ Arch. i BOCist. sygn.: I, dokument z 1231 roku informujący o nabyciu przez fundatora Teodora Cedro z Ruszczy wsi Mogilany od Miłoslawy, wdowy po Goworku.

⁴ J. T. Lubomirski, *Wiadomość o kronice szczyrzyckiej*, w: *Biblioteka Warszawska*, 1867, t. 3, s. 431-432; Informację tę przekazują kolejni późniejsi kronikarze szczyrzyccy w tym o. Romuald Raj, powołując się na powyższe stwierdzenie, które wymaga pewnego naświetlenia od strony historycznej.

⁵ Formuła profesji zakonnej została przytoczona w całości w oryginale z zachowaniem ówczesnej pisowni. Por. *Servitus Sancta... 1751*, s. 6.

też potocznie Czerwoną Książką⁶. *Annalium* było zapisem dziejów opactwa od 1234 roku do 1684, a zatem autor spisywał jeszcze dzieje klasztoru za rządów kolejnych opatów szczyrzyckich, następców Mstowskiego. Byli to opaci: Marcin Pawlikowski (1655-1657), Krzysztof Lipnicki (1657-1658) i Przemysław Domiechowski (1658-1688)⁷. W dokumentach archiwum szczyrzyckiego mamy informację, iż wspomniany Marcin Mellerowicz sprawował funkcję podprzeora w konwencie szczyrzyckim w latach 1672-1684 za rządów opata Przemysława Domiechowskiego⁸. Zapewne nie tylko obligowany funkcją, która nakładała nań obowiązek czynnego uczestnictwa w życiu codziennym klasztoru było powodem podjęcia się zmuśnionego spisywania spraw i faktów, których był naocznym świadkiem. Przypuszczać należy, iż prowadzenie kroniki klasztornej zostało Mellerowiczowi zlecone przez opata Joachima z Mstowa Mstowskiego, zaś następcy Mstowskiego sprawujący rządy opackie w Szczyrzycu zapewne uznali ten fakt za oczywisty i kontynuowanie roli „dziejopisa klasztornego” podtrzymali do końca jego życia⁹.

W związku z zaginięciem kroniki Marcina Mellerowicza i informacją zamieszczoną w tomie trzecim *Biblioteki Warszawskiej* z 1867 roku, o tym jakoby kronika ta znajdowała się w zbiorach biblioteki cesarskiej w Petersburgu zachodzi zasadnicze pytanie, z jakich historycznie wiarygodnych źródeł czerpał informacje autor J.T. Lubomirski? Z krótkiego tekstu zamieszczonego we wspomnianej *Bibliotece Warszawskiej* nic istotnego i wiarygodnego nie wynika, poza faktem, o którym zresztą wspominają późniejsi kronikarze szczyrzyccy, że w klasztorze w XVII wieku rzeczywiście istniała kronika zwana potocznie *Propago*, a jej autorstwo jest w pełni udokumentowane źródłowo. Jeśli nawet informacja o zaginięciu kroniki nie mija się z prawdą historyczną, to zdecydowanie brak jest pełnej, wiarygodnej źródłowo informacji skąd, w jaki sposób i za czyją przyczyną kronika

⁶ Z notatek archiwisty i bibliotekarza klasztornego o. Stefana Pałamara (zm. 1946) wynika, iż pierwsza kronika klasztorna *Propago* była oprawiona starannie w czerwoną skórę stąd jej potoczne określenie Czerwona Książka.

⁷ *Servitus Sancta... 1751*, s. 18-19.

⁸ Arch. i BOCist. sygn.: IV. 15; XVI. 206; XIX. B. 11.

⁹ W *Liber Mortuorum* klasztoru szczyrzyckiego na jednej ze stron zanotowano: „2 Augusti A.D. 1688 obiit R.D. Martinus Mellerowicz Proffessus et prior et subprior hujus Domus, auctor Annalium cui titulus Propago Monasterii Ciricensis”.

szczyrzycka znalazła się w Petersburgu, jeśli wiadomo, że zarówno zbiory archiwum jak też biblioteka klasztorna nie zostały wywiezione do Rosji jak dowodzili tego wcześniejsi badacze¹⁰. Teoria ta została poddana weryfikacji historycznej we wstępie do Katalogu Inkunabułów¹¹. Z uwagi na fakt, że informacja o Marcinie Mellerowiczu i jego kronice została zamieszczona w prologu do *Servitus Sancta*, słów kilka o tym źródle rękopiśmiennym, o którym we wstępie wspomniano, iż jest również swoistą kroniką klasztoru ze szczególnym uwzględnieniem krótkiej charakterystyki opatów szczyrzyckich. *Servitus Sancta* jest książką o wymiarach 30 na 19 cm, pisaną w znacznej mierze w języku łacińskim, uzupełnienia w kilku miejscach poczynione są w języku polskim. Całość pisana jest na papierze czerpanym, oprawiona w grubą tekturę, oklejoną szarym papierem, grzbiet *kroniki* wzmocniony jest półskórką brązową oraz narożami. Tekst na karcie tytułowej kaligrafowany z użyciem czarnego i czerwonego atramentu z wyraźnym oznaczeniem roku ukończenia dzieła: „1751”, do strony 30 jest to tekst „jednej ręki”, bardzo staranny, czytelny i kaligrafowany. Data ukończenia *kroniki* wskazywałaby na okres rządów w klasztorze opata Franciszka Gerarda Pastoriusza (1738-1752), którego dbałość o klasztor szczyrzycki jest udokumentowana i potwierdzona źródłowo¹². Charakter pisma wskazywałby na osobę przeora a zarazem kronikarza o. Bernarda Reydlewicza, autora innego, ważnego źródła do dziejów klasztoru, tzw. *Provisio*, o którym jeszcze będzie mowa. Dalej *Servitus Sancta* jest już pisany do strony 42 przez różnych kronikarzy, w tym *Appendix do Servitus Sancta*, opisujący dzieje klasztoru za rządów opata Józefa Onufrego Grzymiśławskiego (1768-1794), aż do instalacji opackiej Benedykta Birosa (1937-1956), spisany był przez o. Romualda Raja na luźnych kartkach formatu A4, w języku łacińskim niestety w wielu miejscach niestarannie i nieczytelnie. Jak wspomniano *Servitus Sancta* jest *kroniką* klasztoru i zarazem katalogiem opatów szczyrzyckich, uwzględniającą

¹⁰ J. Łepkowski, J. Jerzmanowski, *Ułamek podróży archeologicznej po Galicji odbytej w 1849 [...] okolica podkarpacka [...] obwód sądecki-Szczyrzyc*, w: *Biblioteka Warszawska* 1850, t. 3, s. 193-224.

¹¹ J. M. Marszałska, *Katalog Inkunabułów Biblioteki Opactwa oo. Cystersów w Szczyrzycu*, Tyniec 2002, s. 11-12.

¹² E. Łuzyniecka, J. M. Marszałska, *Szczyrzyc. Dzieje budowy opactwa cysterskiego*, s. 53-55; 107-113.

daty sprawowania rządów przez poszczególnych opatów z drobiazgowym uwzględnieniem wielu faktów w tym między innymi z opisem i formułą słowną składanej profesji na ręce każdorazowego opata, a także z zapisem wielu ważnych faktów z życia klasztoru. I tak między innymi za czasów opata Piotra Borowskiego miała miejsce wizytacja kanoniczna opata generalnego cystersów, Edmunda a Cruce, co zostało zanotowane skrupulatnie przez kronikarza: *Sub tempus ejusdem Petri Borowski regiminis Reverendus Dominus Edmundus a Cruce Reformationem Monasteriorum Ordinis Cisterciensis in Regniae Poloniae invexit [...] de plenitudine potestatis summi Pontificiis Gregorij XIII, in Anno Domino 1580, et statuta ejusdem Reformationis typis vulgare praecepit. Sub eodem etiam in et pro Conventu Ciricensi Proffessionem emisit Anno Domini 1590, Frater Joachimus Cieniawski maiorem Ordinum Subdiaconus Casimiriae ad Cracoviam natus*¹³.

Ważne miejsce w źródłach pisanych do dziejów klasztoru szczyrzyckiego zajmują trzy kopiarze dokumentów tegoż klasztoru¹⁴. Kopiarz pierwszy¹⁵ (folio kart liczbowanych 123) nosi tytuł: *Inventarium praediorum, pecorum, villarum, subditorum, censum, obligationum, agrorum, diferentiarum ad mensam Conventus Ciricensis vigore provisionis spectantium*, poniżej inną ręką umieszczona data: [Anno Domini 1643, conscriptum]. Kopiarz pisany na papierze czerpanym (na kartach widoczne znaki wodne), w języku łacińskim, częściowo w języku polskim, starannym pismem kaligraficznym. Autorem kopiariusza był prawdopodobnie przeor Zygmunt Strychowski¹⁶. Kopia-

¹³ *Servitus Sancta... 1751*, s. 11.

¹⁴ Informacje dotyczące kopiarzy szczyrzyckich są zamieszczone przez Franciszka Piekosińskiego we wstępie do *Kodeksu Dyplomatycznego Małopolski 1178-1386*, wyd. w Krakowie 1876, s. XV-XVII (dalej *KDM*). Wymagają one jednak znacznego uzupełnienia i częściowo zweryfikowania. Ważny jest również czas ich powstania w klasztorze, daje to bowiem istotną wiedzę na temat ważności samego przedsięwzięcia, jakim była idea kopiowania dokumentów przez kopistów-kronikarzy klasztornych, którzy najprawdopodobniej podejmowali to zadanie na zlecenie każdorazowego opata sprawującego swój urząd w klasztorze.

¹⁵ Arch. i BOCist. sygn.: 3262.

¹⁶ Zygmunt Strychowski był również autorem kopiariusza tzw. drugiego, co zresztą sam poświadcza. Wprawdzie nie ma potwierdzonej informacji o Strychowskim jako autorze kopiariusza pierwszego, ale porównując charakter pisma obu kopiariuszy autorstwo ich nie budzi wątpliwości. O samym autorze będzie mowa szerzej przy omawianiu kopiariusza drugiego.

riusz o wymiarach 29 na 18 cm, nie posiada oprawy, być może uległa zniszczeniu, grzbiet voluminu zszyty jest grubą nicią, na karcie pierwszej odnotowano: *Privilegium assignationis bonorum pro mensa fratrum Conventus Ciricensis*; na karcie trzeciej verte: *Confirmatio eiusdem privilegii serenissimi Vladislai IV, Dei Gratia Regis Poloniae...*; na karcie czwartej verte: *Eiusdem Privilegii confirmatio F. Leonardus Rembowski – Approbatio Originalis Privilegii Petrus Gembicki*; na karcie trzynastej: *Incorporatio decimarum ex villis Wiśniowa, Irzmanowa [Wierzbanowa], Kobielnik et Lipnik fertonalium tum et manipularium ex villis Glichow, Czermín, Gorna Wieś, Wolica, Poznachowice, Dolne Wżary, Sosnowa, Censsus de agris Niedzieliska et praedi in Porąbka*; na karcie 20 verte odnotowano: *Boleslai Pudicii Privilegium Quo libertates Protectio Monasterij et Abbas Bona decima et alia confirmantur et Dobrogniew [Dobroniów] in eo includitur*.

Przedstawiono dla zobrazowania tzw. pierwszego kopiariusza zaledwie kilka dokumentów, jednakże z analizy całości treści wynika, że zdecydowanie przeważają dokumenty późniejsze XVI, XVII i XVIII-wieczne. Na marginesach wielu kart umieszczone zostały uwagi marginalne późniejszych kronikarzy, które stanowią cenne uzupełnienie przytaczanego tekstu. Kopiariusz tzw. pierwszy spisywany był za rządów opata Joachima z Mstowa Mstowskiego. Najstarszym i bez wątplenia najcenniejszym spośród trzech zachowanych kopiariuszy szczyrzyckich jest tzw. kopiariusz drugi¹⁷, noszący tytuł *De Origine et Fundatione Monasterij Ciricensis ...*, A.D. 1627, pisany na papierze czerpanym (widoczne znaki wodne), w języku łacińskim, nieznaczne uzupełnienia poczyniono w języku polskim, folio kart liczbowanych 196 ze znaczącymi ubytkami, brakiem kart 2 do 5. Kopiariusz o wymiarach 31 na 20 cm, po konserwacji w Pracowni Polskiej Akademii Nauk w Krakowie w 1978 roku, posiada oprawę wtórną, którą stanowi wzmocniana tektura, skóra jasno brązowa, gładka, wolumin w futerale ochronnym. Autorstwo kopiariusza nie budzi wątpliwości, kopistą był przeor klasztoru, o. Zygmunt Strychowski, który na karcie 100 notuje własnoręcznie: *S. R. M. Dati Illustrissimi 1627, sum haec me Fratrem Sigismundo Strychowski Proffesso Coronoviensis et Priore huius loci scribuntur tenet*. Zygmunt Strychowski był zakonnikiem klasztoru szczyrzyckiego, profesem klasztoru cystersów w Korono-

¹⁷ KDM, s. XV-XVI.

wie, data zaś zakończenia spisywania kopiariusza (1627), wskazuje, iż ów fakt miał miejsce jeszcze za rządów opackich w Szczyrzycu Stanisława Drohojowskiego (1607-1632), gdzie Strychowski pełnił wówczas funkcję przeora.

W kopiariuszu drugim zostały wyszczególnione posiadłości klasztoru wraz z ich krótką historią, przywilejami i uwagami autora. Karta pierwsza, od której zresztą kopiariusz w potocznej nazwie w samym klasztorze przyjmuje określenie *Origo*, to wspomniany wcześniej tytuł *De Origine et Fundatione Monasterij Ciricensis*, [dalej następuje pełny opis treści kopiariusza, przytoczony in extenso]. Na odwrocie k. 6 do 8: *De eiusdem Monasterij Fundatione extractum, ex libro benefitorum Capituli Cracoviensis*; na karcie 8: *Eiusdem Claustri bonorumque eius per Henricum Barbatum Ducem Silesiae et Cracoviae confirmatio*, dalej na odwrocie karty 8: *Quod Boleslaus Pudicus sic approbat*¹⁸. Karty 10 do 11 brak w kopiariuszu¹⁹. Na k. 11: *Idem Claustum Boleslaus Pudicus in suam protectionem suscipit hoc suo privilegio*²⁰. Od k. 12 rozpoczyna Zygmunt Strychowski w układzie alfabetycznym spis posiadłości klucza szczyrzyckiego²¹. I tak na k. 12 odnotowano: *Abramowicze [Abramowice]. Villa haec data est fundatione huius Theodoro Palatino de Anno Domini 1234 natum cum alijs villis quae in suis locis exprimuntur. Eius Privilegii tenor sequitur et est tallis*, (na k. 13 – *Annotationes*); k. 15-16 niezapisana; k. 17.: Bochnia; k. 18: *Privilegium ammissionis scultetiae in Glogoczow [Głogoczków] et Advocatiae in Bochnia sub Sigismundo Rege*, (k. 19 – *Annotatio*); k. 20 verte: *Brząszowice non procul a Dopczyce [Dobczyce] sub parochia in Droginia*²²; k. 22: *Curdwanów [Kurdwanów]*; k. 22 verte: *Privilegium reemtionale villae eiusdem*²³; k. 28: *Ex Actis Capituli Cracoviensis de eodem villa Extractum*. (*Annotatio*)²⁴; k. 23 verte: *Cisów [poniżej] Ex Actis Capituli Cra-*

¹⁸ W KDM brakuje „sic”. Por. KDM, s. XV.

¹⁹ W KDM inna numeracja stron: 9-10.

²⁰ W KDM brak.

²¹ W KDM odnotowano jedynie wykaz miejscowości wchodzących w skład klucza szczyrzyckiego. W niniejszym opracowaniu idąc za Strychowskim przytoczony jest pełny opis uposażenia klasztoru.

²² W KDM brak.

²³ W KDM brak.

²⁴ W KDM brak.

*civiensis de haec villa Extractum*²⁵; k. 25 do 26: *Cum agitata pro Decima ex Wolicza [Wolica] et Wzary A.D. 1571*; k. 27: „*Dambrowka [Dąbrówka] (aedific. in fundo Dobrogniew)*”; k. 27 verte: *Dobrogniew villa haec una cum alijs villis data est a fundatore monasterij huius, sicut habes in Privil. Boleslaj haet Colonos sex*²⁶; k. 28: (Annotationes); k. 29 i 29 verte: niezapisana; k. 30: *Droginia villa*; k. 30 verte i 31: *Commutatio Villae Droginiae*²⁷; k. 31 i 32 verte: *De eadem Droginia ex libris Terrestribus extractum*²⁸; k. 34 do 35: *Długiepole [Długopole] (fundum hunc contulit Monasterio Theodorus Czader Fundator Anno Dni 1234)*²⁹; k. 36: *Dambno [Dębno]*, poniżej: *Ex libro Beneficiorum pro hac villa Extractum*³⁰; k. 37: *Gorc Mon (Mons est non procul a Nowytarg [Nowy Targ], qui hodie pertinent ad fundum Nowytarg)*; k. 37 verte: *Gliniec*; k. 38 i 38 verte: *Opinio Authoris*³¹; k. 39: *Glichów cum alijs*; k. 40: *Gora alias Mons s. Johannis sive Sczjrzicka Gora*; k. 40 verte do 43 verte: *Privilegium super Civitatem Gora*³²; k. 44 i 44 verte: *Aliud Privilegium super idem septimanale forum in eodem Oppido Gora*³³; k. 45 i 45 verte: *Alid privilegium super idem forum in eodem Oppido Gora*; k. 46 verte: *Super Foralia in eodem Gora Privilegium Generosi Stanislai Menzik datumi sibi a Sigismundo Augusto*³⁴; k. 48 : niezapisana; k. 49,49 verte oraz k. 50: *Ius Patronatus super Ecclesiam in Gora ad Abbatem perti-nens*³⁵; k. 51: brak; k. 52 i 52 verte: *Głogoczow*; k. 53 do 56: brak; k. 57 i 57 verte: *Annotationes super praefatam commutationem in Castro Cracovinsis factam*; k. 58: *Conclusio Authoris*; k. 59: brak; k. 60 do 61 verte: *De oerundem villarum commutatione habetur aliud extractum in Libris Terrestribus Cracoviensis*; k. 62: niezapisana; k. 63 do 64: *Consensus super eandem commutationem Sigismundi Augusti Regis*³⁶; k. 64: *Godusza et Gruszow [Gruszów]*; k. 64 verte do 69: 1) *Annotatio-*

²⁵ W KDM brak.

²⁶ W KDM brak.

²⁷ W KDM brak.

²⁸ W KDM brak.

²⁹ W KDM brak tekstu zaczynającego się od słów „*fundum...*”

³⁰ W KDM brak.

³¹ W KDM brak.

³² W KDM brak.

³³ W KDM brak.

³⁴ W KDM brak.

³⁵ W KDM brak.

³⁶ W KDM brak.

nes; 2) *Ex libro Beneficiorum Capituli Cracoviensis (haec sunt pro hac villa Extracta)*³⁷; k. 70 i 70 verte: *Janowicze, villa fuit semper Nobilium acquisita Anno Domini 1551 sub Janonio Abbate pro villa Ściborzicze, situt habes sub titulo Ściborzicze*; k. 71 do 74: *Presentatio Parochi ad Ecclesiam Skrzydlnensis*³⁸; k. 75 do 78: *Krzyszkwicze – Crzjzskwicze villa donata est Monasterio a Fundatore Theodoro cuius donationis sequitur Privilegium*, dalej *Annotationes*; *Ex libris Capituli Cracoviensis pro eadem villa extractum*; *Privilegium Sigismundi Regis super labores cmethorum de Krzyszkowicze*³⁹; k. 79 i 79 verte: *Limites inter Krzyszkowicze et Rzonka villas*⁴⁰; k. 80 do 81: niezapisana; k. 82: *Kasina Extract pro eadem villa ex Actif Capituli Cracoviensis*⁴¹; k. 83: niezapisana; k. 83 verte: *Klukoszewo (villa in fundo Monasterij aedificata hodie ad Nowytarg pertinentes)*; k. 84: niezapisana; k. 85 do 87: *Krauszow [Krauszów] (villa est data a Fundatore Monasterij de qua specialis sit mentio in privilegio Boleslai Pudici de Anno Dni 1255)*; k. 85 verte: *Privilegium Sculteti Cracoviensis*; k. 88 do 91: *Ludźmierz (villa est sub montibus Sarmaticis quod territorium in Privilegio Boleslai Pudici de Anno Dni 1254 vocatur ...)*, poniżej: *Ex libro Beneficiorum pro hac villa extract*; *Privilegium Sculteti Ludźmierz*⁴²; 91 verte do 92: *Lipnik (de quo Decima Monasterio Ciricensis soluitur prout ex infra-scriptam concordia patet)*⁴³; k. 93 niezapisana; k. 94 i 94 verte: *Mogilany (Mogilany villa colata est Monasterio Fundatore Theodoro, quam ille atquisierat a Miłostawa Comitissa, Govoricij vocare relicta)*⁴⁴; k. 95: niezapisana; k. 96: *Markuszowa (villa erat quondam Jordan Spyttek, quam ille commutavit pro villis Abbatialibus Głogoczow (...) et Mogilany)*; k. 97 i 97 verte: niezapisana; k. 98: *Miedźwieć [Niedzwidź] (villa sub monte Obidowa una alijs villis in eodem loco a Monasterio abstractis sub Anno Dni 1380)*; k. 98 verte: *Mszana*; k. 99 i 99 verte: niezapisana; k. 100 i 100 verte: *Nowytarg (de hoc opido nulla est mentio in Privilegio Ciricensis sed tautum in extracto Capituli*

³⁷ W KDM brak testu zaczynającego się od słów „*haec sunt...*”

³⁸ W KDM brak.

³⁹ W KDM brak.

⁴⁰ W KDM brak.

⁴¹ W KDM brak.

⁴² W KDM brak.

⁴³ W KDM brak.

⁴⁴ W KDM brak.

Cracoviensis (...) nam et illa verba posita in *Privilegio Boleslai de Anno Dni 1255*); również na k. 100 zamieszczona jest poniżej informacja dotycząca autora kopiariusza o czym był już wcześniej mowa; k. 101: niezapisana; k. 101 verte do 108 verte: *Niedzieliska prata sunt Monasterio donata, poniżej Annotationes; Ex Actis capituli Cracoviensis sive ex libris Beneficiorum*; na k. 104 verte tekst w języku polskim zaczynający się od słów: *Odebranie do własnej Possessyey, tych dzierżaw y przywrócenie wszystkich gruntów klasztorowi Cijrzickiemu, które są niedaleko Wiśniowej, pod Grodziskiem a stało się R.P. 1648, die 23 septembris (...)*; k. 109: *Obidowa (est silva famosissima)*; k. 109 verte: *Ostrowsko (villa fuit posesionata Monasterij quae simil et semel una cum alijs villis abstracta est*⁴⁵; k. 110: *Ościmuścisko (est villa quae hodie invocato nomine Gronkow vocatur ut asservitur)*; k. 110 verte: *Ogonowka [Ogonówka] (villa fuit posesionata Monasterij, quae una cum alijs uno edomquae tempore ad empta est)*; k. 111: *Ostrowiec (compus fuit datus Monasterio a Fundatore sicut habeas in Privilegio Boleslai Pudici est de Anno Domini 1254)*; k. 111 verte: *Olszowka [Olszówka] (villa fuit quondam Monasterij cum alijs abstracta et Monasterio (...))*; *Hodie ad Mszana pertinent, poniżej: Ex liber Beneficiorum pro hac villa extractum*⁴⁶; k. 112: *Pobęczyn (villa data a Fundatione Monasterij Ciricen., civis habetur mentio in privilegio Boleslai, de Anno Dni 1255)*; k. 113: *Popowice (sertem in animarum progenitorum, suorum et in puram elemosinam Clemens et Marcus filius Marconis Palatini Cracoviensi nepotes Theodorij Czader Fundatoris Ciricensis Anno Dni 1254)*. Poniżej została odnotowana uwaga przez o. Stefana Pałamara, archiwistę klasztornego *uzupełnienie spisał ks. Rajmund Gurczyński: przeor 1748*⁴⁷. Uzupełnieniem, o którym wspomniano, było spisanie przez przeora Rajmunda Gurczyńskiego tzw. *kontynuacji opisaną dzierżaw gruntu klasztornego Cijrzickiego vulgo Niedzieliska*. O auten-

⁴⁵ W KDM brak.

⁴⁶ W KDM brak.

⁴⁷ Rajmund Gurczyński vel Górczyński, cysters rodem z Borzęcinka; profes szczyrzycki; profesję wieczystą składał na ręce opata Mikołaja Romiszowskiego; podprzeor i przeor szczyrzycki; kronikarz klasztorny; uznany kaznodzieja klasztorny; bibliofil; sprawił wiele książek do biblioteki konwentu szczyrzyckiego. Lata jego działalności jako przeora i podprzeora w klasztorze przypadają na okres rządów opata Floriana Andrzeja Gotartowskiego. Por: *Provisio... 1760*, s. 97-98; *Servitus Sancta... 1751*, s. 29-32.

tyczności spisanego tekstu świadczy nota uczyniona przez kronikarza: *[...] relacje od wyż pomienionego Walentego Ostrowieckiego, statecznego, przewrotnie nie namówionego, prośbą ani groźbą nie przymuszonego, Boga, prawdę sumiennie przed sobą mającego, co dla tej wiary i świadectwa, które na potym może być potrzebne, ja xiądz Raymund Gurczyński, na ten czas konwentu cijrzickiego przeor 7 Augusta 1748 roku zapisałem własną ręką*⁴⁸. Dalej k. 114 verte: *Podolany (villa est in districtu Cracoviensi eundo versus Olkusz, data a Fundatore huius Monasterij, sicut in Privil. Boleslai habes, una cum decima sed quomodo a Monasterio desciverit)*; k. 115 i 115 verte: *Pogorzany (villa data est a Fundatore cum suis decimis vide Privil. eius sub Titulo Abramowicze quod non debeat has dare decimas Monachorum Sieciechoviensis)*. Poniżej na k. 115 i 116 tekst kronikarski zapisany ręką przeora Rajmunda Gurczyńskiego, dotyczący podziałów gruntów klasztornych pod Grodziskiem; k. 116 verte: *Raciborzany (villa haec fuit quondam Jordan Spytek quam ille commutavit una cum Markuszowa, Porąbka, Wilkowisko, pro villis Głogoczów, Włosanij et Mogialny)*; na k. 117: dopisek ręką ojca Rajmunda Gurczyńskiego *[...] dalsze opisanie transakcji circa fundum sub Monte Castris [nieczyt.] Grodzisko [...]*; k. 18 niezapisana; k. 118 verte: *Poremba [Poręba] (villa sub Monte Obidowa, abstracta sub Henrico Abbate cum alijs villis a Monasterio)*, dalej: *Ex lib.: Beneficiorum Capituli Cracoviensis pro hac villa extractum*; k. 119: *Podobin (villa est Monte Obidowa a Monasterio abstracta)*; poniżej *Extractu pro hac villa, ex lib.: Beneficiorum Capituli Cracoviensis*; k. 119 verte: *Sal in Rabka (villa est non procul a Mszana ubi habeat libera salispodinam Abbas)*; k. 120: *Rogoźnik maior (villa empta est per Theodorum Palatinum a quondam nepote, pro carta quondam summa pecuniae, cuius emptionis simul et resignationis Privilegium sequitur [nieczyt.]*; k. 121 i 121 verte: niezapisana; k. 122: *Rogoźnik minor (acquisitus est per Dominicum Cieniavium Abbatem Monasterio, per viam iuris de Anno Domini 1592)*; k. 122 verte: *Libertas extruendi molendinum circa flavium Rogoźnik*⁴⁹; k. 123: *Szaflary (fortalicium in fundo Ludźmierz erexit Hugo abbas Anno Domini 1353)*, poniżej: *Ex liber Beneficiorum Capituli Cracoviensis extract*; k. 124 do 125 verte: *Szczyrzyc (villa ubi hodie claustrum consistit, empta est per*

⁴⁸ *Origo... 1627*, s. 114.

⁴⁹ W KDM brak.

Theodoro Palatinum Cracoviensem Fundatorem huius Monasterij Anno Dni 1244), poniżej: *Privilegii Originalis super Sczyczyc tenor sequitur est talis; Hoc privilegiorum approbat Sigismundi Augusti, A. 1559; Ex liber Beneficiorum Capituli Cracoviensis*; k. 126: niezapisana; k. 126 verte: *Privilegium Indulgentiarum pro Monasterio Ciricensis*; k. 127 i 127 verte: *Bulla contributionis pro sede Apostolica*; k. 128 i 128 verte: *Ściborzyce (villam Ściborzyce sitam sub parochia de Wysoczicze [Wycocice] super fluvium Długinia emit abbas Sciricensis a militibus Sciborio et Prandota Fratribus (...) Anno Dni 1252*; k. 129 i 129 verte: niezapisana; k. 130 do 132 verte: *Privilegium Commutationis villae Ściborzyce, pro villis pro villis Janowicze, et Sorte in Porąbka; Consensus S.R.M. eandem*; k. 133: niezapisana; k. 133 verte: *Intrmissio Ministerialis in eadem*; k. 134 i 134 verte: *Smykań (villa haec donata est a Fundatore Monasterij)*; poniżej: *Excerpta pro hac villa ex liber Beneficiorum; Privilegium Molitoris de Smykania*⁵⁰; k. 135: *Włoszań [Włoszań] (villa haec donata est Fundatore huius Monasterij una cum alijs villis fuit Monasterium in eius possessione, per 300 plus minus annos, tandem Joannes Janowski)*; k. 135 verte: *Wilczepole (pro Wilczepole fortasse debebat poni Wielopole, nulibi enim Fundum hic reperiri potest)*; k. 136 i 136 verte: *Wysoczicze [Wysocice] (villaest non procul a Sciborzyce, ad quam etiam Ściborzycze villa iure Parochiali pertinent)*; k. 137: niezapisana; k. 137 verte: *Waxmunth [Waksmunt] (villa quondam Monasterij una cum alijs abstracta, quae hodie ad Nowy targ pertinent)*; k. 138: *Wieliczka (ex libro Beneficiorum hec extracta taberna in magno sale ubi hodie Wieliczka)*; k. 139: *Wilkowisko duplex (villae olim Jordani Spijtek quas ille una cum Raciborzany, Markuszowa et sorte Porąbka commutavit cum Abbate pro villis Głogoczów, Włoszany et Mogilany)*; k. 139 verte i 140: *Privilegium libertationis villae Wilkowiska per Wladislaum Łoktek Anno 1324*; k. 140 do 141 verte: *Privilegium Ioannis Conarskij Eppiskopi Cracoviensis*; k. 142 do 143 verte: *Inscriptio super Minorem Wilkowisko*; k. 144 i 144 verte: *Venditio Bogdau sortis suae in Wilkowisko*⁵¹; k. 145: *Venceslaus do Jodłownik de quattuor cmethonibus condescendit Nicolo Jordan uti vero haeredi bonorum utriusque Wilkowisko*; k. 146 do 147: *Venditio sortis suae in utraque Wilkowiska cum consessum Fratris sui Nicolai Kędziorka*; k.

⁵⁰ W KDM brak.

⁵¹ W KDM brak.

148 do 150 verte: *Privilegia summorum Pontificium*; k. 151 do 153 niezapisana; k. 154 do 156: *Manifestatio depraedationis Monasterij Ciricensis facta per latrones sc praedones Anno Dni 1623 damnorumquae inde Secutorum, ad Acta Castrensis Cracoviensis oblata, per Reverendum Stanislaum Drojowski Abbatem, sub quo haec irruptio et depraedatio facta est.*

Warto zaznaczyć, że w omawianym kopiarzu Zygmunt Strychowski odnotował w języku polskim fakt napadu na klasztor szczyrzycki rozbójników w nocy z 21 na 22 czerwca 1623 roku. Skutkiem było to, że opat Drohojowski był zmuszony przerwać prowadzone na szeroką skalę prace budowlane w klasztorze szczyrzyckim na okres prawie dwóch lat, bowiem zrabowane zostały między innymi pieniądze przeznaczone na wspomnianą przebudowę klasztoru. Bezwrotnie zniszczeniu uległy niektóre dyplomy pergaminowe i dokumenty archiwalne związane z historią klasztoru⁵². [...] *w wtorek, przed świętem narodzenia św. Jana Chrzciciela, blisko jakoby w godzinie wtórej w noc ze wtorku na środę, prawie w pierwospny, gdy już pomieniany Książdz Opat z zakonnikami swemi i czeladką domową ku spaniu się położyli i uspokoili, nic się takiego gwałtownego jako ludzie duchowni i prawem Bożym i pokojem pospolitym przy domu Bożym i nabożnie mieszkający, obwarowani od nikogo niespodziewających się. A ta swawola i złość ludzka [...] tak wodze swe rozpuściła, że i miejscom Bogu poświęconym, ludziom zakonnym przy nich mieszkającym, od świętych przodków zacnych familii polskich fundowanym i nadanym i do tych nieszczęśliwych czasów w dostatkach swych spokojnie zatrzymanym nie sfolgowała i nie przepuściła. Rozbójnicy bowiem, i ludzie swawolni ze wsi górnych, tak ziemiańskich, jak i królewskich, zebrawszy się ich kupa nie mała, których było więcej nad trzydzieści osób, rusznicami i inszą armatą, twarze sobie niektórzy poczerniwszy [...] o których to rozbójnikach i imionach ich, się zaraz dowiedzieć nie mógł [...] ci rozbójnicy czasu wyżej mianowanego, naszedłwszy gwałtownie klasztor Szczyrzycki, straż wprzód pochwytawszy, drabiny do okien mieszkania opackiego przystawili, co gdy pies poczuł i szczekał na nie, chłopce którzy tam dwa spali, w tym gmachu pobudził, a oni postrzegłwszy, że rozbójnicy do nich leżą, jeden z nich szlachetny Jan Jagniętowski porwawszy klucz, otworzył i wpadł do mieszkania, gdzie*

⁵² Arch. i BOCist. sygn.: XXI. 25.

spół opat, drzwi za sobą zawarwłszy [...] ci zaś z wielkim okrzykiem zaczęli z rusznic do drzwi strzelać, także i przez piec, od którego tak gęstego strzelania aż się odzienie białe na pomienionym opacie zapaliło [...] ksiądz opat drzwi sobie z kościoła otworzywszy przy których nie było straży, za Bożą pomocą zdrowo na wieś uszedł z rak ludzi bezbożnych [...] a rozbójnicy do każdej celi drzwi porąbawszy, a nie znalazłwszy pomienionego księdza opata, wrócili się do jego mieszkania i tam dopiero skrzynki, szkatułki, szafy cupali i co znaleźli – brali, jako pieniądze, których było kilka tysięcy złotych i insze srebro domowe i wszelakie ochędóstwo i dostatki insze złupili, co było zgromadzone dla reformacji [odnowienia] kościoła. Tamże wzięli ze szkatuły przywilej jeden na Gruzów i Goduszę – majątności klasztorne, oryginalny z aspensami w puszkach blaszanych będącymi. Potem ludzie bezbożni do kościoła się rzucili, tam drzwi żelazne do Zachrystiej wyrębawszy siekierami i nie kontentujących się tym, co w mieszkaniu opackim, pieniędzy srebra, ochędóstwa nabrali, jeszcze i srebro kościelne Panu Bogu na chwałę jego oddane i poświęcone pobrali, złupili i rękoma swymi niegodnymi zgwałcili [...]»⁵³. Jak zostało to już zaznaczone kopiarze niekiedy spełniały rolę kronik klasztornych i tak też było w przypadku kopiarza drugiego *Origo*. Dalej na k. 158 i 158 verte, Strychowski odnotował w kopiarzu: *Eorundem Privilegiorum per varios Reges Confirmatio. Privilegium Henricus Barbat Ducis Silesiae et Cracoviae*. Tu następuje wyliczenie przywilejów nadanych klasztorowi począwszy od Bolesława Wstydlwego. k. 159 i 159 verte: niezapisana; k. 160 do 161: *Eiusdem Boleslai Privilegium*; k. 161 verte do 162 verte: niezapisana; k. 163 do 164 verte: *Eiusdem Boleslai terium Privilegium*, [tekst w wielu miejscach podkreślony, na zewnętrznych marginesach kart widoczne dopiski późniejszą ręką odnoszące się do treści dokumentu]. Na k. 165 verte: *Privilegium Wladislai Regis*⁵⁴; k. 166: *Eiusdem Privilegii per Casimirum confirmatio*; k. 167 do 168: *Privilegium Ludovici Regis Hungariae et Poloniae*; *Eiusdem privilegii Confirmatio per Sigismundum Augustum Regem*⁵⁵; k. 169: niezapisana; k. 169 do 170: *Privilegium Vladislai*

⁵³ Arch. i BOCist. sygn.: XXI. 25; Por. E. Łużyniecka, J.M. Marszańska, Szczyrzyc. *Dzieje budowy opactwa cysterskiego*, s. 100-101.

⁵⁴ W KDM brak.

⁵⁵ W KDM brak.

*Iagiellonis per quod eximuntur cmethones Monasterij a Iure Polonico et ab omni Iudicio Palatinorum liberantur*⁵⁶; k. 171: *Privilegium Petrassy de Janowice quod non teneantur respondere subditi Maonasterij Capitaneis Cracoviensis*⁵⁷, k. 172 i 172 verte: niezapisana. Od k. 173 rozpoczyna Zygmunt Strychowski liber decimarum (*de decimis in Dunajecz in toto nemore ibidem, Privilegium Vislai Episcopi Cracoviensi*; poniżej: *Elucidacio p̄cedentium*; k. 175: *Privilegium super decimis in Poznachowicze apud Gostachum [...] nigra silva Prandotae Episcopi Cracoviensis*⁵⁸; k. 176 i 176 verte: *De decima in Cisów et Podolany (Ex libro Beneficioni Capituli Cracoviensi extractum et ex antiquitatibus Monasterij*⁵⁹. Część tekstu pisana jest ręką przeora Zygmunta Strychowskiego, pozostały zaś tekst jest zdecydowanie późniejszy, jego uzupełnienie jest dziełem innego przeora żyjącego sto lat później Rajmunda Gurczyńskiego, o którym była już mowa. Dalej brak k. 177 i 178; k. 179 do 183: *Privilegium super censum trium marcarum proveniente ex Hospitali S. Spiritus Cracoviae, ten tekst pisany jest już ręką Zygmunta Strychowskiego*; k. 184 brak; k. 185 i 185 verte: *De decimis ex villis in Dioecesi Cracoviensis extractum, ex liber beneficiorum Capituli Cracoviensis*, poniżej: *decima manipolares, decima fertonales*; k. 186 i 186 verte: *Decima in Krzyszkowicze et Mogilany*⁶⁰; k. 187 i 188: brak; k. 190 i 190 verte: *Decima ex villis Głogoczow et Włoszany*⁶¹; Na k. 191 i 191 verte: *Decima in Pobęczyn, Gora, Dobrogniew, Abramowicze, Godusza, Gruszow, Pogorzany, Smykań*⁶². Nad powyższym tytułem w górnym marginesie odnotowano inną ręką: *Ius Patronatus Abbatis Ecclesiae In Monte S. Ioannis*; k. 192 do 193 verte: *Contractus Abbatis Laurenty Ciricensis et Sieciechoviensis [...] decimarum in Abramowicze et Pogorzany*⁶³; k. 193 verte do 194: niezapisana; k. 194 verte do 195: *Exemptio villarum Janowicze et Markuszowa et inscriptio census 40 flor. [...] villis Capi-*

⁵⁶ W KDM brak.

⁵⁷ W KDM brak.

⁵⁸ W KDM brak.

⁵⁹ W KDM brak.

⁶⁰ KDM odnotowuje we wstępie brak karty 186 [!], tymczasem jak wykazano karta znajduje się w opisywanym kopiarzu.

⁶¹ W KDM brak.

⁶² W KDM brak.

⁶³ W KDM brak.

tuli *Cracoviensis in vim reemptionis*⁶⁴; k. 196 i 196 verte: zapisano „ręką” Strychowskiego: *Ex Actis Vicariatus Cracoviae Descriptus et Sigillo Rndi Dni Martini Izbieński de Rusiecz, Custodis in Spiritualibus [...dalej wpis urwany, poniżej tekst zasadniczy się do tytułu uzupełniony ręką przeora Rajmunda Gurczyńskiego]*.

Wiarygodność omawianego kopiarusza nie budzi wątpliwości, jak również fakt że jest on nieocenionym źródłem do dziejów poznania klasztoru i jego uposażenia. Kopiarusz szczyrzycki tzw. drugi *Origo* znany był Franciszkowi Piekosińskiemu, który jak już wcześniej zaznaczono korzystał z tego źródła wydając *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*. Opis kopiarusza dokonany przez Piekosińskiego w części zasadniczej pokrywa się z niniejszym opisem, aczkolwiek zauważono wiele nieścisłości i niedokładności, szczególnie w opisie końcowej części kopiarusza, którą omawia bardzo pobieżnie we wstępie do kodeksu. W wielu miejscach występują błędy w zakresie paginacji kart. Brak jest informacji co do kopistów źródła, która w chwili obecnej została podana wraz z zaznaczeniem wiarygodności tych dokumentów, które wskazują na osobę Zygmunta Strychowskiego i uzupełniającego *Origo* wiele lat później Rajmunda Gurczyńskiego. Poza tymi osobami nie stwierdzono charakteru pisma innych kopistów, co mogłoby wskazywać, jak pisze Franciszek Piekosiński *są i późniejsze innych rąk dopiski*⁶⁵.

Owszem zdecydowanie późniejszym dopisem są uzupełnienia poczynione przez Rajmunda Gurczyńskiego, o którym już wielokrotnie wspomniano. Nie wiadomo też nic o tzw. *szacie zewnętrznej kopiarza*, w co był oprawiony i czy w ogóle w XIX wieku posiadał jakąś oprawę.

W Archiwum klasztornym oo. Cystersów w Szczyrzycu przechowywany jest jeszcze, tzw. kopiarusz trzeci, o którym wspomina również Franciszek Piekosiński. Jest to zaledwie dziesięć kart nieliczbowanych, które doszyto nicią do innego dokumentu a mianowicie do: *Testimonium Ex Libro Beneficiorum Dioecesis Cracoviensis de Monasterij ac Ecclesiae Ereptione primo in Ludźmierz Anno Domini 1234 ac tandem translationis eorundem post deccennium in Szczyrzyc Anno 1234*⁶⁶.

⁶⁴ W KDM brak.

⁶⁵ KDM, s. XVI.

⁶⁶ Arch. i BOCist. sygn.: 756.

Całość, łącznie z kopiaruszem trzecim oprawiona jest w półtwardą tekturę oklejoną jasnobrażową skórą ze słabo widocznym wyciskiem tłoków ślepych; na oprawie widoczne są ślady po dwóch wiązaniach, wolumin o wymiarach 32 na 20 cm pisany był na papierze czerpanym, posiada nadaną znacznie późniejszą paginację kart. Kopiarusz trzeci obejmuje strony w ogólnej paginacji od 61 do 73. Wstęp do kopiarusza został oparty na *Liber Beneficiorum* Jana Długosza⁶⁷, i podobnie jak u Długosza zaczyna się od słów: *Fervorem devotionis singularis miles Theodorus Palatinus Cracoviensis in Deum...* [...]. Kopiarusz zawiera treść kilkunastu dokumentów od XIII do pierwszej połowy XVI wieku; są to: k. 65 do 67: *Privilegium Boleslai Pudicii [1234]*⁶⁸; k. 67 do 69: *Eiusdem regis Boleslai Privilegium [1251]*⁶⁹; k. 70 do 71: *Consensus super Commutatione Bonorum Sigismundi Augusti Regis*⁷⁰; k. 71 do 73: zawiera spis miejscowości wchodzących w skład uposażenia klasztoru szczyrzyckiego. Kopiarusz trzeci zakończony jest klauzulą uwierzytelniającą kopie dokumentów: *Ex Actis Capituli Cracoviensis Fundatione Monasterij Ciricensis S.O.C.* Pod tekstem widoczna jest pieczęć opłatkowa i podpis: *Stephanus Iwaniczki Rev. Capituli Cathedralis Cracoviensis, Auctor manuscriptus*, poniżej umieszczono datę i zapis: *1774 Monasterij Ciricensis*. Data besprzecznie wskazywałaby na lata rządów opata Józefa Onufrego Grzymisławskiego, za którego najprawdopodobniej sporządzono kopiarusz szczyrzycki trzeci.

Kolejnym ważnym źródłem do dziejów klasztoru oo. Cystersów w Szczyrzycu jest tzw. *Provisio*, również kopiarz ale przede wszystkim kronika⁷¹. *Provisio ad mensam Conventualem Scirciensem Ordinis Cisterciensis, Cracoviensis Diocesis pro fratribus Ab Illustrissimo Revrendissimo Duo Joachimo de Mstow Mstowski Abbate Regulari huius Conventus Anno Domini 1642, Die 24 gloris Assignata ac de Determinata ...Anno 1760* jest późniejszym kopiarzem, w znacznej części opierającym się nie tylko na najstarszych dokumentach źródłowych klasztoru szczyrzyckiego, ale również na omawianym wcześniej

⁶⁷ J. Długosz, *Liber Beneficiorum Dioecesis Cracoviensis...*, t. 3, Cracoviae 1864, s. 436-446.

⁶⁸ Arch. i BOCist. sygn.: 10; kop. *Origo...* 1627, s. 12-16; *Provisio...* 1760, s. 239-240.

⁶⁹ Arch. i BOCist. sygn.: 5; kop. *Origo...* 1627, s. 163-164.

⁷⁰ Arch. i BOCist. sygn.: 87; kop. *Origo...* 1627, s. 63-64; *Provisio...* 1760, s. 61-62.

⁷¹ Autorem kroniki jest przeor szczyrzycki Bernard Reydlewicz, sygn. S.II.13.

kopiarzu *Origo*. Można domniemywać, zresztą nie bezpodstawnie, iż spisanie *Provisio*, oraz uzupełnienie tegoż w znacznej mierze przez sensu stricto zapisy kronikarskie mogło być podyktowane faktem, iż omawiane wcześniej kopiariusze szczególnie kopiariusz drugi *Origo* był już w znacznej mierze mocno zniszczony. A co za tym idzie, istniała najprawdopodobniej uzasadniona obawa utraty takiego źródła, jakim były kopiarze. Kopiowanie dokumentów było obowiązkiem nakładanym przez każdorazowego opata, wynikającym bezpośrednio z konstytucji zakonnych. Podobnie jak i *Origo* również i autorstwo *Provisio* nie budzi wątpliwości, kopistą był przeor Bernard Reydlewicz, który u dołu karty tytułowej ów fakt własnoręcznie potwierdził: *Per admodum Reverendum in Christo Patrem Bernardum Reydlewicz, Professum Paradisiensis, Conventus hujus per trennium emeritum Priorem, Anno Dni 1760*. Bernard Reydlewicz był zakonikiem klasztoru szczyrzyckiego, profesję zakonną składał w cysterskim klasztorze w Paradyżu a jego działalność jako przeora szczyrzyckiego przypada na okres rządów opata Andrzeja Floriana Gotartowskiego (1753-1765). Kopiariusz (kronika) *Provisio* o wymiarach 35 na 23 cm, pisany był na papierze czerpanym (na kartach widoczne są znaki wodne papierni), starannym, drobnym i czytelnym pismem Bernarda Reydlewicza. Karta tytułowa wkomponowana jest w ozdobne obramienia, malowane czerwoną farbą z elementami zdobniczymi w kształcie muszli i herbem opactwa Gryf. Tekst zasadniczy pisany był czarnym atramentem, zaś poszczególne strony były numerowane. Kopiariusz zachował oryginalną XVIII-wieczną oprawę. Stanowi ją wzmocniona tektura, na którą naciągnięto żółty pergamin. Powierzchnia oprawy pergaminowej podzielona jest na różnej wielkości pola prostokątne z dobrze widocznym wyciskiem elementów floratury. Na przednim licu oprawy wycisk Sceny Ukrzyżowania na tylnym: Madonny z Dzieciątkiem. Tekst zasadniczy kopiarza poprzedzony został indeksem alfabetycznym: *Index Alphabeticus Rerum in hoc libro contentarum*, po indeksie umieszczona została karta tytułowa kopiarza, zaś bezpośrednio po niej wstęp [Praefatio], w którym przeor Reydlewicz opisuje dzieje klasztoru cysterskiego w Szczyrzycu, od chwili jego fundacji, dzieło między innymi dedykując budowniczym klasztoru, opatom: Drohojowskiemu, Łukomskiemu i Mstowskiemu. Zasadniczo tekst pisany jest w języku łacińskim, ale na wielu kartach całe jego fragmenty pisane są również w języku polskim. Na s. 13 do 29

umieszczono: *Annotationes super Privilegium praecedens Exdivisionis*, w tekście są widoczne liczne podkreślenia łącznie z uwagami marginalnymi, poczynionymi w pierwszej połowie XX wieku przez archiwistę i bibliotekarza klasztornego o. Stefana Pałamara. Dalej na s. 29 do 31: *Confirmatio eiusdem Privilegij Regia*; s. 31 do 32: *Confirmatio eiusdem Privilegij per Rever Commisarium (Fr. Leonardus Rembowski Divina Vocatione Abbas Monasterij Beatae Mariae de Pelplin Ordinis Cisterciensis Dioecesis Vladdislaviensis et per utraemque Poloniam ac Prussiam eiusdem Sacri Ordinis Vicarius Generalis)*; s. 32 do 38: *Confrimatio. Eiusdem Privilegij per Reverendissimum Ordinarium Loci (villa: Janowice, Dobrogniew, Dąbrówka, Markuszowa, Raciborzany, Porąbka, Gruszów)*; s. 39 do 41: *Census et villa Laskowa – Incorporatio census: Ex villa Laskowa et Wola Skrzydlińska item Hecervi [Ioannis] et Krzyszkowice et Banici Salis et Zuppis Vieliczensibus*⁷²; s. 40 do 41: *Incorporatio decimarum: Ex villis Wiszniowa, Irzmanowa, Kobielnik et Lipnik fertonalium imet manipularium ex villis Glichov, Czermin, Gorna Wieś, Wolica, Poznachowice, Dolne Wżary, Sosnowa, census de agris Niedzieliska et praedij in Porąbka erectio*⁷³; s. 41 do 42: *Incorporatio decimarum (Manipularium in Głogoczow, Włoszań item census trim marcarum Curdwanów)*; s. 43 do 44: *Incorporatio Conventi Sciricensi Villarum Ludźmierz, Hrauszów et Rogoźnik*; s. 45: *Confirmatio Omnium Privilegiorum donatorumque a praedeceptoribus Abbatibus Conventui Ciricensi praestitorum). Praeterea nonnullorum aliorum inscriptio per Reverendissimum Josephum Alexandrum Gurowski Abbatem Sciricensem*⁷⁴; s. 46 do 47: *Privilegium Reverendissimi Gurowski quo concedit propinationem cremati et cerevisiae in cero loco ex certis tum foralia Conventui Sciricensi*⁷⁵; s. 48 do 54: niezapisana; s. 55 do 61: *Iura et Privilegia (Ad superius dicta bona Villarum et Praeditorum Summarum inscriptarum decimarum et nonnullorum aliorum Provisionis tam ex fundatione quam alio modo spectantia. (Villae: Raciborzany, Porąbka, et sorsuna in Porąbka)*, dalej zapisano: *Consensus Reverendissimi Philippi Padniewski Episcopi Cracoviensis*;

⁷² Arch. i BOCist. sygn.: XX. 63.

⁷³ Arch. i BOCist. sygn.: IV. 19.

⁷⁴ Por. *Origo...* 1627, s. 67.

⁷⁵ Por. *Origo...* 1627, s. 68.

s. 61 do 69: *Confirmatio Regia praecedentis commutationis cum exemptione aboneribus omnibus Capataneatu Cracoviensi debatis bonorum Mogilany, Głogoczów et Włoszań*⁷⁶; s. 69 do 91: *Granites Bonorum Raciborzany et Markuszowa cum Stróża*⁷⁷; s. 91 do 94: *Granites inter Raciborzany et Skrzydlna Anno Dni 1634* i dalej do s. 100 verte następuje wyliczenie kolejnych *Visio granitarum inter Raciborzany et Skrzydlna* w latach 1738, 1743 i 1749. Strona 101 do 115 niezapisana; s. 116 do 117: *Iura et Privilegia (Ad Villam Janowice et Sortes duas in Porąbka spectantes)*⁷⁸; s. 118 do 128: *Intromisio data in villam Janowice per Zuzanam Jodłowniczką* (uzupełnienie: *Divisio Bonorum Janowice, Stróża et Porąbka*)⁷⁹. Na s. 129 przeor Bernard Reydlewicz notuje opis sporu, jaki miał miejsce między konwentem dominikanów krakowskich a cystersami szczyrzyckimi o wyrąb drzew w lesie należącym do dominikanów krakowskich, którego dopuścili się cystersi szczyrzyccy. [...] *Relacja poddanych stróżskich i poremskich, dziedzicznych WW. OO. Dominikanów krakowskich w lesie poremskim, dolnej góry, czyli Śnieżnica zwanym [...] na gruncie poremskim spisana A.D. 1755 [...] zeznali czyż ludzie wzwyż wyrażeni jako wiedzą z dziadów i ojców swych, że wspólny był wyrąb i pastwiska w całym lesie poremskim, jako do dziedzictwa Ichmościów X. Czjrzickich jak i OO. Dominikanów krakowskich i nigdy strona stronie nie przeszkadzała, rąbiąc na budynki drzewo i uwożąc do konwentów swoich [...] także i cystersi do browaru, który drugi raz w Porombce [Porąbce] wystawili i drzewa resztę w tymże browarze wypalają. Takie wyznali wzwyż wyrażeni ludzie, jako las z dolnej góry do dziedzictwa OO. Dominikanów należący, przez ludzi poddanych od Ichmościów ludzi Xsieży Cystersów z resztę jest wycięty [...] gdzież nie ma już drzewa zdarzającego się na budynek, tylko latorośle i krzaki same, zaś na stronie którą sobie przywłaszczyli Xsieża Cystersi są drzewa dobre i las należyty, już to ich poddani pobudowują się w całej Porombce a wczęści WW. OO. Dominikanów wszędzie pustki. Znaczą się, że Ichmościowie Cystersi nie dopuszczali ich do lasów*

⁷⁶ Por. *Origo...* 1627, s. 63-64.

⁷⁷ Arch. i BOCist. sygn.: VII. 34; 45; 63; XXIII. B. 64.

⁷⁸ Arch. i BOCist. sygn.: XVIII. 77; Por. *Origo...* 1627, s. 130-131.

⁷⁹ Arch. i BOCist. sygn.: VII. 24; 47; XX. 86.

wspólnych, rąbiąc je, a sami wycinali i wycinają tak do Porąbki, jak i do konwentu wożąc a najbardziej browar pustoszył [...].

Na kolejnych stronach Reydlewicz opisuje spór, który niestety nie zakończył się polubownie, lecz jego przebieg miał ciąg dalszy w sądzie grodzkim krakowskim, gdyż i dominikanie nie pozostali dłużni cystersom niszcząc między innymi zabudowania poddanych opackich [...] *Więc też WW. OO. Cystersi, WW. OO. Dominikanom za szkody cystersom poczynione, to jest za rozebranie 6 chałup w Porąbce i folwarku, za wykopanie drzewa starego, za spustoszenie lasu wspólnego na swoim i w poremskim, za pooranie tam pola, które wspólne powinno być, za wykopanie drzew, tudzież za inne krzywdy, które są według wyrażonego świadectwa pokażne, aby dali złotych polskich ad minimum sześć tysięcy. Nim zaś wyliczą WW. OO. Dominikanie WW. OO. Cystersom ze sześć tysięcy, zapraszają WW. OO. Cystersi aby pokój i nienaruszona zgoda od WW. OO. Dominikanów jako z dawna nigdy o to nie było kontrowersji między niemi [...].* Przytoczony obszerny opis sporu, jaki miał miejsce między konwentami krakowskich dominikanów i szczyrzyckich cystersów jest doskonałym przykładem na to, że *Provisio* podobnie jak i *Origo* spełniało po części rolę kroniki klasztornej.

Dalej na s. 149 do 154, Reydlewicz odnotowuje: *Literae granitiales inter Sikorska et Pieniązek [...] bonorum Skrzydlna, Stróża, Porąbka, ad Anno Dni 1557*⁸⁰; s. 155 do 167: niezapisana; s. 168 do 180: *„Iura et Privilegia (Ad Villas Dobrogniew et Dąbrowka), poniżej: Granites inter Mstow ex una et Dąbrowka, Dobrogniew, parte ex altera*⁸¹; *Granites inter Dobrogniew et Jodłownik*⁸²; *Renovatio granitorum ex parte Janowice et Dobrogniew cum Jodłownik.*

Na s. 178 przeor Reydlewicz raz jeszcze odnotowuje końcowe postanowienia, co do ongiś powstałego sporu pomiędzy dominikanami krakowskimi a cystersami szczyrzyckimi: [...] *ugoda o las i inne kwestyje graniczne między Księdzem Opatem szczyrzyckim a Ojcami dominikanami konwentu krakowskiego. Stało się nieodmienne postanowienie przez porządek W. J. X. Jakuba Naymanowicza Prawa Obojga Doktora, kanonika krakowskiego i Marcina Kłoczyńskiego SS-mi*

⁸⁰ Arch. i BOCist. sygn.: VII. 30.

⁸¹ Arch. i BOCist. sygn.: VII. 67

⁸² Arch. i BOCist. sygn.: VII. 79.

Corporis Christi Casimiriae ad Cracoviam Praepositi, między J. W. X Stanisławem Drohojowskim, opatem szczyrzyckim a wszystkim konwentem jego z jednej strony a Wielebnym Ojcem Walerianem Świętego Pisma Doktorem, przeorem i wszystkim konwentem Świętej Trójcy w Krakowie Ordinum Praedicatorum Capitaliter [...] w ten sposób, iż umarzając między sobą rozmaite, wszelkie i dawne od kilkunastu lat różnice i postęпки prawne za sprawą Ducha Świętego udali się ad amicabilem compositionem et concordiam [...] za przypomnieniem J. W. X. Naymanowicza i J. W. X. Kłoczyńskiego naklonili się zgodnie życząc sobie pokoju [...]. Strona 181 do 187: niezapisana; s. 188 do 217: *Iura et Privilegia Ad Villas Godusza et Gruszów*⁸³; dalej s. 218 do 227: niezapisana; s. 228 do 235: *Ius ad Curdwanów: Privilegium Emptionis Villae Curdwanów*⁸⁴. Strony 234 do 237: niezapisane; s. 238 do 244: *Ius ad agros Dzierzawy (alias sub Grodzisko seu castro desolatio vocates antiquitus Niedzieliska); Privilegium Boleslai Pudici Confimans Bona Monasterij, Actio cum Vincentio Wieruski*⁸⁵; s. 245 do 266: niezapisane; s. 267 do 274: *Census Reemtionalis a summis capitalibus per Reverendissimus Abbates Provisiam incorporati*; s. 275 do 282: niezapisane; s. 283 do 286: *Census Reemptinalis a quattuor millibus flor. polon. in bonis Skrzydlna et Wola Skrzydlińska – descriptus*⁸⁶; od s. 283, u dołu tekst dokończony przez przeora Rajmunda Gurczyńskiego, któremu zawdzięczamy również uzupełnienie w kilku miejscach omawianego wcześniej kopiarza Origo. Strona 287 do 289: *Libera Mansio. In Contubernio Hierosolymitano pro fratribus Cisterciensibus ab Academia Cracoviensi concessa Anno 1480 cujus tenor sequitur talis.* Poniżej zaś Reydlewicz zanotował: [...] *Notandum quod in urbe Cracoviensi quondam pro Cisterciensibus fuerat Residentiae, quam hodie possidet Praepositus S. Anna, in cuius recompensam Accademia Cracoviensis, Mansionem Cisterciensibus in Contubernio Hierosolymitano concessit ut sequitur [...].*

Na s. 289 kończy się zasadniczy tekst *Provisio* pisany przez Bernarda Reydlewicza i nieznacznie uzupełniany przez Rajmunda Gur-

⁸³ Arch. i BOCist. sygn.: XX. 35; XXIII. 46; 50; 54-55; 58-60; XXIII. B. 2. B. 3; B. 5; B. 7-9; B. 11-12; B. 18; B. 24-25; B. 29; B. 31; B. 40; B. 47-48; Por. *Origo... 1627*, s. 66.

⁸⁴ Arch. i BOCist. sygn.: XX. 88. Por. *Origo... 1627*, s. 22; 179-183.

⁸⁵ Arch. i BOCist. sygn.: XVI. 147; Por. *Origo... 1627*, s. 12; 160.

⁸⁶ Arch. i BOCist. sygn.: XX. 63; XXIII. 25-26.

czyńskiego. Dalej strony są niezapisane, następnie dopisany został indeks alfabetyczny poprzedzający tzw. *Provisio II*, jest to: *Index rerum singularium quae in tractu sub tit. VMB hic ac calcem libri huius descriptio de decimis continentur.* Pełne brzmienie *Provisio II* to: *De decimis percipiendis et Solvendis Monasterij Sciricensis Ordinis Cisterciensis Dioecesis Cracoviensis, in Synopsim Reductum Anno Dni 1759, die 12 junij, Sacerimae Congregationi Sciricensi pro Memoriali Oblatum*, dopisek wskazujący na autorstwo fr. Bern. Reydlewicz, *Paradissi proffes, O. Cist.*

We wstępie do *Provisio II* przeor Reydlewicz nawiązuje do fundacji klasztoru i pierwszych dokumentów, uwzględniając dokumenty stanowiące jego pierwotne uposażenie; na kolejnych stronach począwszy od s. 1 do 17, notuje m. in.: *nota de decimis in Wiszniowa, Kobielnik et Irzmanowa; de decimis fertonalis in Lipnik, de villa Czrmin de villa Wydzga alias Wolica, de villa Wszary [Wzary], de villa Sosnowa, de villa Poznachowice Interiori, Poznachowice Superiori, de villa Glichow*; dalej od s. 18 do 24: *De decima manipulari in Głogoczów et Włoszań; de decima manipulari in villis Dobrogniew et Dambrowka, de decima in Godusza et Gruszow; de decima in Markuszowa*; od s. 25 do 27: *De villis Janowice, Raciborzany et Porąbka (Exuibus villis et praediis solvit Decimam Monasterium)*⁸⁷; na s. 27 i 28 następuje krótkie podsumowanie *Decima manipularis*, zapisane znanym charakterem pisma Rajmunda Gurczyńskiego. Ten krótki zapis kończy tekst kopiarza, potocznie zwanego w klasztorze szczyrzyckim *Provisio II*.

Oprócz Franciszka Piekosińskiego, który we wstępie do *Kodeksu Dyplomatycznego Małopolski* scharakteryzował kopiarzów drugi *Origo*⁸⁸, kopiarz *Provisio I* i *Provisio II*, nigdy wcześniej w literaturze naukowej nie zostały omówione. Nie da się wykluczyć, że Franciszek Piekosiński miał wgląd do obu późniejszych kopiarzy, ale pominął je prawdopodobnie z tej racji, iż kopiarze *Provisio I* i *Provisio II* powtarzały w znacznym stopniu treść najstarszego i najważniejszego kopiarza szczyrzyckiego, za jaki uchodził *Origo* z 1627 roku. Jak już zaznaczono *Provisio I*, podobnie jak i kopiarz drugi szczyrzycki *Origo* po części spełniał rolę kroniki klasztoru, opisując wiele wydarzeń z życia klasztoru szczyrzyckiego.

⁸⁷ Arch. i BOCist. sygn.: XXI. 155; 160.

⁸⁸ *KDM*, s. XV-XVIII.

Kolejnym, bezsprzecznie ważnym i cennym źródłem rękopiśmiennym do poznania dziejów klasztoru szczyrzyckiego, szczególnie jego spraw gospodarczych jest XVIII-wieczny inwentarz dóbr noszący tytuł *Revisio Praediorum, Inventariorum, Subditorum, ac omnis suppellectillis ad Oeconomiam pertinentium in Villis Monasterij Ciricensis S.O.Cist. per A. R. P. Antonium Stawski Priorem, et R. R. P. P. Stephanum Poznański, Nicolaum Dybczyński Proff. Ciricensis I.N. praesentia V,F, Alberici Siewierkowski Provisoris facta Anno 1741*⁸⁹.

Tekst Inwentarza pisany jest czarnym atramentem na papierze czerpanym (widoczne znaki wodne papierni), prawie wyłącznie w języku polskim z nieznacznymi uzupełnieniami w języku łacińskim, o łącznej liczbie kart 156. Inwentarz o wymiarach 32 na 19 cm posiada oryginalną oprawę XVIII-wieczną; jest to deska, na którą naciągnięto czarną, gładką skórę, zaś jedynym elementem ozdobnym są dwie kute klamry, na które kiedyś zamykano księgę. Autorstwo tego Inwentarza nie budzi wątpliwości. Inwentarz – potocznie zwany w klasztorze *Revisio* zawiera opis majątku ruchomego i nieruchomego we wsiach szczyrzyckiego klucza klasztornego. Z karty tytułowej jasno wynika, że autorami *Revisio* byli przeorzy konwentu szczyrzyckiego: Antoni Stawski, Stefan Poznański, Mikołaj Dybczyński oraz prowizor Alberyk Siewierkowski. Data zakończenia spisywania *Revisio*, 1741, wskazuje iż ów fakt miał miejsce za rządów opackich w Szczyrzycu Franciszka Gerarda Pastoriusza (1738-1752).

Revisio, zawiera również wiele mówiący podtytuł, który w znacznym stopniu obrazuje stan zachowania całego majątku klasztornego *Inwentarz folwarków, wiosek, ludzi do klasztoru naszego Czirzyckiego należących podczas rewolucji przez wiele lat w Koronie panujący smutnie i żałośnie opisany w Roku Pańskim 1716*. Interesującym jest opis folwarków należących do klucza szczyrzyckiego:

1. Folwark Dobroniów – w którym było zagrodników 3, chatupników 2, ad praesens tylko w dwóch chatupach komornicy
2. Folwark Markuszowa – w którym było kmieci 6, ad praesens 1, i to w komory siedzi.

⁸⁹ Arch. i BOCist. sygn.: S.V. 10; Inw. 692.

3. Folwark Raciborzany – w którym było kmieci 5, pułrolników 2, zagrodników 4; młyn, tracz, karczma, ad praesens pustkami chatupy, tylko we trzech komornicy, drugie non extant tylko miejsce.

4. Folwark Porąbka – w którym było kmieci 6, pułrolnik 1, zagrodników 6, ad praesens nie masz jednego, tylko komornik który całej wsi pilnuje.

5. Folwark w Goduszy i Gruszowie – było kmieci 2, pułrolnik 1, zagrodników 3, chatupników 4, ad praesens nie masz żadnego tylko komorników 3.

Folwarki do tych wsi zrabowane i inwentarze pozabierane, nie masz kur, gęsi, krów ani wołu, ani osła, ani żadnej rzeczy która jego jest⁹⁰.

Opis folwarków klasztornych *in extenso* daje pewien obraz ich stanu w roku 1716; na s. 7 raz jeszcze został przytoczony pełny tytuł Inwentarza *Revisio* z datą 1741, informującą o przeprowadzonej inwentaryzacji majątku klasztoru szczyrzyckiego. Warto podkreślić, że w *Revisio* znajdują się ponadto informacje dotyczące stanu zachowania budynków w dobrach klasztornych, hodowli zwierząt i dane dotyczące uprawy roślin i zbóż.

Podobnie jak i *Origo* i *Provisio*, również *Revisio* spełniało rolę kroniki klasztornej. Świadczy o tym kilka interesujących zapisów dotyczących bezpośrednio wydarzeń, które nie ominęły klasztoru, trwale zapisując się w jego dziejach. Ciekawym zdarzeniem, któremu warto poświęcić nieco uwagi był zapis kronikarski z 1749 roku, dotyczący inwazji szarańczy w okolicach Szczyrzycy, która poczyniła ogromne spustoszenia w uprawach rolnych. Zarejestrowanie tego faktu na kartach *Revisio* świadczy niezbitnie o wyjątkowości i niecodzienności tego zdarzenia. [...] W roku 1749, w Czirzycu, szarańcza nigdy niewidziana dnia 7 octobris w dzień jasny o godzinie pierwszej z południa nim do naszego horyzontu to wojsko przybyło, ludzie po polu błąkający się nawet i w klasztorze, gdzieś niby za górami brzmienie jego słycać było. To zaś z tego wojska pochodziło ze skrzydeł lecącego. Ku wieczorowi jakby wielka chmura niebo zaćmiła, jak to wojsko wydawało się. Padło tedy circa circum po wszystkich państwie cizrzyckim i dalsze okolice zasiągnęło, po płotach po drzewach, po krzakach, po drogach, aż do kostek człowieka deostawało robactwo to jedno w drugie zielone, o sześciu skrzydłach długie i grube na palec subtel-

⁹⁰ *Revisio... 1741*, s. 2.

nej ręki nikomu nie ustąpiło, gdziekolwiek na swoim miejscu było wszystko pożerało, jako to jęczmiany, prosa, i trawy kto jeszcze nie zebrał a wzięwszy do ręki nie kasało ani uciekało a nazajutrz w dzień pochmurny leżało, dnia trzeciego ku południowi za słońca nagraniem wszystko do jednego w górę się ruszyło, przez klasztor lecąc [nieczyt.] wosk zaś leżący w ogródku przed refektarzem bielący się tak zapruszyło, że niepodobna było plugastwa tego od wosku odłączyć, ku Cietniowi górze, nie w kłęb jak pszczoły ale jak wielka chmora śnieżysta, z której wielki i gęste śniegu płatki lecą, to wojsko się sypało aże Gora Ciecien przeszkodziła temu wojsku, ku Grodzisku zawinęło, aże i ta Gora na przeszkodzie była znowu nazat około Cietnia ku Gorze Glince nazwanej, stąd zawinęło nazad około Cietnia ku Grodzisku ludzie i my patrzący poczęli trworzyć się między sobą żeby się nazad do nas nie wróciło, ile już z południa było, od Grodziska tedy na te trzy partyje rozdzieliło się owo wojsko, jedna partyja ku Kasinie góry, druga partyja przez Ciecien ku Szląsku, trzecia partyja ku Krakowowi posypała się. Skąd się wzięło, gdzie się podziało nie wiedzieć. Nie było tak ciekawego żeby się o tym dowiadawali, *Misericordia Domini quod non-simus consumpti*, jako w Wielkiej Polsce, Prusach, przez kilka lat lub więcej tam się to robactwo lęgnąc wielkie szkody czyniło, i to rzecz dziwna, że świnię, bydło rogatę, gęsi, kaczkę u nas się tym robactwem pasty⁹¹.

Przytoczony pełny zapis tego zdarzenia, które bez wątpienia było czymś niecodziennym w okolicy Szczyrzyca musiał wywrzeć ogromne wrażenie na mieszkańcach tych górskich okolic gdzie troska o uprawy rolne była troską o zabezpieczenie bytu, zagrożonego przez nieznane i zapewne wcześniej niewidziane owady. Kronikarz klasztorny również daje wyraz temu przeświadczeniu relacjonując owo zdarzenie bardzo dokładnie i akcentując dobitnie, iż nigdy wcześniej nie miało ono miejsca (*szarańcza nigdy nie widziana!*) w okolicach Szczyrzyca. Co prawda nie ma w *Revisio* dalszej, szczegółowej wzmianki na temat szkód jakie poczynione zostały w uprawach ale z pobieżnego opisu wynika iż były one znaczne.

Innym zdarzeniem zanotowanym w *Revisio* jest opis tragicznego w skutkach „wielkiego pożaru”, jaki dotknął klasztor w 1765 roku. [...] *Klasztor ten z kościoła sławnej pamięci JM Ksiądz Stanisław Dro-*

⁹¹ *Revisio...* 1741, s. 10-11.

hojowski, z kanonika gnieźnieńskiego, profes i opat sczjirzicki w roku 1620 et (...) *annis funditur* wymurował, za czym z łaski miłościwego Boga, ostał lat 145 w całości, *Dei judicio* w roku 1765, 21 stycznia, po godzinie pierwszej z północy w perzynę poszedł, co się dokładnie opisuje, jako się widziało oczami, dotykało rękami i płakało bólem i żalem przez wszystkich nieodżałowanym.

W roku tedy i w dniu pomienionym o godzinie pierwszej po północy zagorzała najpierwej stajnia gościnna, wnet i karczma snopkami pokryta [...] ksiądz przeor nasz, na ten czas pacierze mówiąc najpierwszy z mnichów ten ferwort obaczył i w szlafroku ku młynowi wypadł i gwałtownie woła, mnichy porwały się na dormitarz, z cel wypadłszy, na którym już pełno dymu od pożaru karczmy i młyna, wiatr wielki napędził, jeszcze klasztoru w tym czasie ogień nie tykał. Mnichy tedy, w tem razie, jako błędni, nie wiedzieli czego się tykać. [...] wiatr wielki pędem ogniste perzyny na klasztor pędzi, wtedy na dachu refektarskim, we trzech miejscach, perzyny ogniste dach zapaliły, mało co było chłopów do bronienia, i do tego drabin nie było, niektórzy dach już ognisty odbijali, a że wielki wiatr rozdymał, już się wielka część dachu zaogniła, mnichy tem przerażeni, jedni oknami, drudzy jak mogli z cel rzeczy na opacki dziedziniec wynosili, a kiedy im dachów klasztornych wielki pożar przeniósłwszy na kościół, w tem chłopci najwięcej z cel rzeczy wynosili, po tym do kościoła wpadłwszy, ołtarze wszystkie mniejsze poburzywszy wynosili na dziedziniec, bo już też i kościół zagorzał. Żałośnie było patrzeć, jako wieże drewniane i trzecia, pośrodku kościoła wielkim płomieniem pałały [...].

Splonęła również altana stojąca w ogrodzie w pobliżu kościoła, zniszczeniu uległa również cyrulikówka klasztorna w Abramowicach. [...]. Całe Abramowice splonęły były, dosyć było strachu i w Pobęczynie, ponieważ i tam ogień się już był pokazał. Od refektarskiego komina pożar już począł grzać na izby opackie, co nie były sklepione, funditur wygorzały. Atali salę i klatkę drewnianą obroniono. Od opackich izb poszedł ogień na dachy dormitarskie od wschodu. Biblioteka przecie i sklepik przy niej, w którym monimenta wszystkich zapisów, cudem boskim wewnątrz nie zgorzały, naprzód, że sklepione były, do tego, że okna z zewnątrz były, któremi wiatr płomienie zawinąć nie mógł. Od pomienionego dachu, kościół od wielkiego ołtarza, palić się zaczął, postępując ku facjacie. Wieże, że drewniane były w roku 1742, od X. Pastoriusza wystawione, to wielkiego płomienia dodawały, za czym

dachy na zachód w roku w roku 1758 funditur, z krzyżami, z belkami wystawione na ostatku zgorzały. 5 cel na dormitarzu wewnątrz ogień nie dopadł, na których polepa wielka była, innych ogień nie poprzęzwał, dlatego powały potuszować musieli. Okna w facjacie wschodniej kościelnej i trzy inne, kościelne pogorzały. Sklepienia wszędzie i wszystkie nienaruszone zostały, wieże drewniane, gruntami pokryte, stały przez lat 23, nikt ich nie żałuje [...].

Równocześnie spalił się starodawny zegar godzinny i kurantowy. [...] Organy i te w strachu były od płomienia, oknem z facjaty buchającego, dlatego piszczałki, co z większa powywierano, ale przecie ich ogień nie dosięgnął. Ołtarze małe w kościele pro [nieczyt.], kto ich mógł, poburzył i extra na dziedziniec wyniósł, dlatego, że się obawiano ognia z okien kościelnych lub też zawalenia sklepienia. Ołtarza wielkiego nie ruszano, ale go dzosięgnąć nie mogli, chwała Bogu, że nienaruszony został [...].

Ocalały również brama opacka, spichlerz, browar, stajnie i zabudowania gospodarcze [...] lubo i kościół i klasztor w murach swoich wielkich i prędkich potrzebował reparać [...] ⁹².

Zdarzenie to miało miejsce za rządów opata Andrzeja Floriana Gotartowskiego (1753-1765), który wkrótce po owym tragicznym w skutkach pożarze w 1766 roku przeniósł się do Pelplina, gdzie po śmierci opata Mikołaja Turno objął rządy opackie w tamtejszym klasztorze.

Zachowana dokumentacja gospodarcza folwarków klasztornych jest bez wątplenia odzwierciedleniem dbałości o dobra materialne klasztoru. Jest również doskonałym źródłem do poznania mechanizmów zachodzących w gospodarce feudalnej wielkich latyfundiów klasztornych. W niniejszym opracowaniu zaznaczono wszystkie zachowane Inwentarze gospodarcze klasztoru szczyrzyckiego, bez wchodzenia w szczegółową analizę ich treści, która wymaga odrębnego studium.

Najstarszym zachowanym Inwentarzem dóbr klasztoru jest Inwentarz pochodzący z czasów opata Joachima z Mstowa Mstowskiego, na którym umieszczono datę zakończenia opisu uposażenia. Jest to: *Regesta Decimarum et Censuum Reemptionalium Provisioni Fratrum*

⁹² *Revisio... 1741*, s. 15-17; E. Łużyńska, J. M. Marszałka, *Szczyrzyc. Dzieje budowy opactwa cysterskiego*, s. 113-115.

*S. Cisterc. Ordinis. Annexorum ab Anno ante et insra 1650*⁹³. Ten najstarszy zachowany registr dóbr klasztornych pisany był przez kilkanaście osób w języku polskim i w niewielkim stopniu w języku łacińskim, na papierze czerpanym o wymiarach 31 na 10 cm. Oprawiony w tekturę oklejona czerwonym papierem, posiada grzbiet wzmocniony płótnem. Na przednim licu oprawy naklejono kartkę z napisem: *Regesta bardzo potrzebne i których roczne Antiquitates się znajdują gdzie te z Contractus et quietationes różne o grunta pod Grodziskiem vulgo dzierzawy*. Odnosi się wrażenie, że pierwsze karty *Regestru* są pisane znacznie później od pozostałych, na co wskazuje data. Sądząc po charakterze pisma w kilku fragmentach mógł być spisany przez o. Zygmunta Strychowskiego, autora *Origo*, zaś od daty 1762 uzupełniony przez o. Alberyka Siewierkowskiego.

Kolejne trzy Inwentarze gospodarcze pochodzą już z czasów rządów opata Andrzeja Floriana Gotartowskiego i Józefa Onufrego Grzymisławskiego, a zatem spisane były ponad sto lat później od wyżej wspomnianego *Regestru* z 1650 roku. Pierwszym jest: *Summa Capitales ad Conventum Ciricensem spectantes. Pro Faciliori Indagatione, ex Authenticis Inscriptionibus, Sequenti Ordine Conscripta*. Opis Inwentarza został zakończony 23 sierpnia 1753 roku przez przeora Antoniego Stawskiego. Jest to księga o wymiarach 31,5 na 19,5 cm, oprawiona w tekturę wzmocnioną, na którą naciągnięto ciemnobrązową gładką skórę. Przy oprawie zachowały się jeszcze fragmenty wiązań. Na przednim licu oprawy widoczny jest napis *Liber Inscriptionum Censu Conv. Ciric*. W Inwentarzu tym pisane są także wsie: Kurdwanów, Wieruszyce, Słopnice, Wilkanosza, Sobolów, Sromotka, Kuźnica Błędowska, Marcinkowice, Sawa, Opatkowice, Mogielany i Droginia. Poniżej odnotowano: *Skrypt od J. W. JMCi Pana Adama na Zakluczynie, Jordana Wojewodzica Braclawskiego na sumę 4 tysięcy złotych polskich Conventowi Czirzyckiemu dany, kontrakty ze sprzedaży wsi Sromotki*⁹⁴.

Drugim Inwentarzem jest *Calculaciones RR. PP. Officialistarum Conventus Sciricensis Conscriptae Anno Dni 1763*, spisany przez przeora konwentu szczyrzyckiego, profesa klasztoru w Przemęcie, Kiliana

⁹³ Arch. i BOCist. bez sygn.

⁹⁴ Arch. i BOCist. sygn.: Inw. 755.

Krigiera *Świętej Teologii Obojga Praw Doktora*⁹⁵. Inwentarz zawiera opisy folwarków: Godusza, Raciborzany, Dobroniów, Janowice i Markuszowa. Obejmuje lata 1763-1775. Pisany na papierze czerpanym w języku polskim, bardzo staranie, posiada wymiary 31 na 18 cm. Oprawiony w tekturę, oklejoną beżowym papierem, grzbiet wzmocniony półskórką brązową. Powierzchnia oprawy w kilku miejscach zdefektowana. Inwentarz zestawia rachunki dzierżawcy, karbowego, przeora, podprzeora, szafarza i gospodarzy poszczególnych folwarków z produktów rolnych, hodowli bydła, drobiu, propinacji wódki (wyszynkiem) wina i miodu⁹⁶.

Ostatnim Inwentarzem gospodarczym jest *Colligit in Unum ad est Calculatio et Annotatio Proventuum Monasterij S.O.C. per Constantinum Prof. Loci et Sub. in Praesentem Ordine Redacta: Anno suo Unigentijus Desinu Patris Exiens, Carnevestitus, in Sinumatrix Quievit: Sit et Laus, Sit et Gloria, Sit Honor, et Quo Gal. et Lod. Bicipiti Maria Theresia, et Josephi II Tenentur Aquila Tertio*⁹⁷. Inwentarz spisany był w roku 1775, w języku polskim, prawdopodobnie przez jedną osobę, (na co wskazuje jednolity charakter pisma), profesora szczyrzyckiego i podprzeora w okresie rządów opata Grzymisławskiego, Konstantego Juszczyńskiego. Inwentarz o wymiarach 31 na 19 cm został sporządzony na papierze czerpanym (na kartach widoczne są znaki wodne papierne). Całość oprawiona jest w tekturę, oklejoną różowym papierem, powierzchnia oprawy zdefektowana jest w kilku miejscach. Inwentarz zawiera *percepta* i *expensa* na plody rolne, zwierzęta gospodarskie i wyszynk poszczególnych folwarków klasztornych.

Poza wspomnianymi Inwentarzami gospodarczymi klasztoru, kopiarzami (kronikami) warto zaznaczyć, iż w Archiwum szczyrzyckim przechowywane są inne źródła do dziejów klasztoru, których nie można pominąć gdyż mają nieocenioną wartość historyczną. Jednym z nich jest *Liber Mortuorum sub Regimine Reverendissimi Domini Remigii a Łukowa Łukowski Abbatis Sciricensis S.O. Cisterciensis Anno Domini 1641 Conscriptus et quo ad Litteram de noviter ed Anno Dni 1795...*⁹⁸. Księga założona została w 1641 roku za rządów opata

⁹⁵ Arch. i BOCist. sygn.: XIX. B. 20; XXI. 315-316.

⁹⁶ Arch. i BOCist. bez sygn.

⁹⁷ Arch. i BOCist. bez sygn.

⁹⁸ Arch. i BOCist. sygn.: O. VII. 6; Inw. 714.

Remigiusza Łukowskiego vel Łukomskiego (1633-1641) i kontynuowana do roku 1795 (z nieznacznymi uzupełnieniami do czasów współczesnych). Pisana w języku łacińskim na papierze czerpanym, oprawiona w tekturę, oklejoną kartą pergaminową, pochodzącą ze starego rękopisu muzycznego z dobrze widocznymi inicjałami i neumą gotycką. Na nieliczbowanych kartach *Liber Mortuorum* „wiele rąk” notowało w ciągu minionych wieków imiona i nazwiska osób zmarłych, związanych z klasztorem. Oczywiście w przeważającej części zapiski dotyczą zmarłych zakonników, opatów, przeorów konwentu czy beneficjentów. Odnotowane zostały również osoby zmarłe spokrewnione z zakonnikami, np. pod datą 1641 zanotowano, że *obiit honesta Mellerowiczowa Mater Fratris Professi huius loci*, matka Marcina Mellerowicza wspomnianego autora kroniki klasztornej *Propago* tzw. Czerwonej Książki.

Kolejnym ważnym źródłem jest *Inventarium Cijrzickiego Kościoła Omnia Ornamenta, in Dei Honorem, Dedicata, Ordine Sequenti in se Contens. Descriptum Vero Anno Domini 1727*⁹⁹. Inwentarz Kościoła klasztorowego w Szczyrzycu o wymiarach 29 na 19 cm, pisany był na papierze czerpanym w języku łacińskim i polskim, oprawiony w tekturę wzmocnioną na którą naciągnięto brązową skórę. Na przednim licu oprawy widoczny jest wycisk introligatorski C-C, poniżej S.O.C, oraz zachowane fragmenty wiązań. Inwentarz majątku kościelnego zaczęto spisywać za rządów opata Mikołaja Romiszowskiego (1684-1727), ukończono za rządów opata Andrzeja Floriana Gotartowskiego (1753-1765). Inwentarz spisywało kilku przeorów tegoż konwentu, jednakże największy wkład w dzieło opisu wyposażenia kościoła miał przeor Antoni Stawski, którego nazwisko zostało umieszczone na karcie tytułowej a którego charakter pisma łatwo rozpoznać na wielu kartach Inwentarza. Spisujący majątek kościoła bardzo szczegółowo przedstawił wyposażenie zakrystii kościelnej w tym m in. nie pomijając ksiąg, które znajdowały się wówczas w zakrystii [...] *Mszał Ordinis w czerwonej polyturze z rejestrem czerwonym i jedwabnym. Item Mszały stare Ordinis nr 2; Item Mszał nowej edycji rzymskiej, który sprawił Rev. Nicolaus Romiszowski w safian czerwony oprawiony z pokrowcem skórzanym; Agenda rzymska, stara w białej polyturze;*

⁹⁹ Arch. i BOCist. bez sygn.

Agenda mała. Pasionale; Brewiarz rzymski w złej polityce [...] ¹⁰⁰. O tym, że Inwentarz ten jest nieocenionym źródłem poznawczym do dziejów budowy i wyposażenia kościoła, świadczą następujące opisy, które poczynił przeor Stawski: [...] Podczas burzenia posadzki kamiennej w kościele otworzył się grób sklepiasty JMC. PP Mstowskich pod stallą przeorską, w którym to grobie siedem trumien małych i wielkich leży familii Mstowskich, przy tym grobie a sinistras Mstowskiego chorążego, a dextris opata Mstowskiego były nagrobki z prostego kamienia, a że nie kwadrowały z marmurową posadzką dlatego też nagrobki te ojciec przeor przeniósł na ambit i przy progu do kościoła ułożyć kazał [...] ¹⁰¹. Prace renowacyjne, o których wspomina przeor Stawski były przeprowadzone za rządów opata Pastoriusza, z tego też okresu pochodzi ważny dla dziejów kościoła szczyrzyckiego opis wyposażenia jego wnętrza [...] Kościół cały murowany, wytynkowany i wybielony, ab extra intus sklepiony, renowowany i odmalowany niebieską eura et sumptu Perillustris et Reverendissimo Domini Francisci Gerardi ab Hintenberg Pastoriusz [...] w którym to kościele jest wielki ołtarz drzewiany w marmur czarny i siwy pomalowany, sztuki sznycerskie wszystkie złote, i osoby [...] mensa jest murowana, wierzchem kamień prosty, cały, przy którym to ołtarzu są gradusy trzy kamienne. Ten ołtarz konserwowany jest in Festo S. Floriani Matyris, Anno Dni 1642, ab Reverendissimo Domino Thomae Oborski [...] posadzka pod ołtarzem ceglana, pod nią grób, gdzie spoczywają Rev. Dni loci abbates, kamieniem się prostym pokrywa po końcach pokruszonych. Od południa i północy są nagrobki z kamienia, na południowej stronie jest Rev. Dni Stanislai Drohojowski, na północnej jeden Rev. Dni Joachym Mstowski, drugi Rev. Dni Remigiam Łukowski. Gradus Presbyterij Kamienny cały [...] Stalle stanęły od 1675, sprawione przez Mateusza Błotnickiego, professa et prioris Ciricensis, praepositi Ludzimiriensis [...] te chory odmalował Pan Wojciech Gaworecki malarz starosądecki przy wikcie konwentskim, zaczął ad 1740, skończył ad 1741, die 27 Aprilis [...] na dole przy chorach loco scabellorum są z każdej strony po trzy lwy dębowe [...] drugie chory stare, gdzie niegdzie odmalowane czarną i złotą farbą, o trzech stallach wystawione A. 1620 [...] W skarbcu do dwóch okien

¹⁰⁰ *Inventarium Cijrzickiego Kościoła... 1727, s. 50.*

¹⁰¹ *Inventarium Cijrzickiego Kościoła... 1727, s. 14.*

są okiennice żelazne o dwóch hakach, przy których po jednym skoblu na haku. W Zakrystii i dwiema skoblami, hakami i klinami na żelaznych łańcuszkach. W Zakrystii okno jedno z czterema kwaterami, prętów w nich jest żelaznych numerów: 8, krata żelazna, w niej prętów numerów 12; Item okna na ambit w nim prętów żelaznych numerów 5; Na skarbcu w jednym oknie jest prętów żelaznych numerów 8; w drugim prętów – 5. w kościele jest okien 13, w których jest prętów żelaznych nr. 202, trzy kwatery są stłuczone [...] W organach [...] Waltony wrocławskie, całe, przy których potneby zielone z kutasami na sznurkach ze dwiema mansztukami. Skrzypców całych troje, czwarte naprawiane. Wiołw cała halicka ze wszystkim potrzebami i smyczkiem. Kwartwiola prostej roboty bez potneb. Item dewartwiola przedniej roboty bez potrzeb. Fagot śliwowy z [fleszem] mosiężnym. Rejestra mosiężne, dobre, rozbraja się w kilka sztuk. Oboi nowych, bukszanowych, para jedna, przy których są rejestra mosiężne całe. Kotty miedziane lute, jeden zgięty na boku, spodem pod obiema są pręty żelazne, przy każdym jest strob, nr 8 całych, żelaznych. Skóry i pasy rzemieńne całe, przy których są sprzączki dobre: do nakręcania śrub jest klucz żelazny, pałki drewniane. Kromlików do woltorn jest dwie pary, do trąb para jedna [...]. ¹⁰²

Na zakończenie trzeba podkreślić, iż klasztor oo. Cystersów w Szczyrzycu nigdy nie został zniesiony w ramach wielkich kasat, jakie miały miejsce w XIX wieku po ostatnim rozbiorze, jedynie w 1794 roku stracił status opactwa, lecz funkcjonował jako przeorat, nieprzerwanie do 1918 roku ¹⁰³, co m in. przyczyniło się do zachowania bezcennego zasobu archiwalnego klasztoru. Zachowane i przedstawione źródła są nieocenionym materiałem do poznania dziejów społeczno-polityczno-gospodarczych klasztoru szczyrzyckiego od początku jego istnienia aż do czasów współczesnych. Warto zaznaczyć, że dotychczas w historiografii jedynie Franciszek Piekosiński we wstępie do *Kodeksu Dyplomatycznego Małopolski* omówił pobieżnie najstarszy kopiarz klasztorny *Origo* z 1627 roku, a zatem niniejszy

¹⁰² *Inventarium Cijrzickiego Kościoła... 1727, s. 36-38; E. Łużyniecka, J. M. Marszałska, Szczyrzyc. Dzieje budowy opactwa cysterskiego, s. 108-109.*

¹⁰³ *Papież Benedykt XV bullą Constans Sane z 6 lipca 1918 roku przywrócił klasztorowi godność opactwa. W latach 1794 do 1918, klasztor w Szczyrzycu miał status przeoratu. Arch. i BOCist. sygn.: XXV. 383; E. Łużyniecka, J. M. Marszałska, Szczyrzyc. Dzieje budowy opactwa cysterskiego, s. 142.*

artykuł jest pierwszą próbą przedstawienia i omówienia najważniejszych źródeł pisanych do poznania bogatej przeszłości szczyrzyckiego klasztoru.

* * *

JOLANTA M. MARSZALSKA

The principal MS sources to the history of the Cistercian convent at Szczyrzyc

Summary

This article is aimed at presenting the significance of three copy-books and inventories of the movables and immovables of the church and convent of Szczyrzyc. These documents can also be regarded as chronicles and first-hand sources to the history of the Cistercian convent at Szczyrzyc. The first copy-book, named *Inventarium praediorum, pecorum, villarum...* was written in 1643, probably by the Prior, Father Zygmunt Strychowski. The earliest and most valuable of the three extant codices is the second copy-book, entitled *De Origine et Fundatione Monasterij Ciricensis...*, A.D. 1627, bearing the signature of Father Zygmunt Strychowski. Finally, the third copy-book, which contains only ten unnumbered pages, attached to the document *Testimonium Ex Libro Beneficiorum Dioecesis Cracoviensis de Monasterij ac Ecclesiae Ereptione primo in Ludźmierz Anno Domini 1234 ac tandem translationis eorundem post deccennium in Szczyrzyc Anno 1234*.

Another important source to the history of the Cistercian Convent at Szczyrzyc are the copy-books, or chronicles, *Provisio I* and *Provisio II*, written by the Prior Father Bernard Reydlewicz. The 18th-century inventory *Revisio Praediorum, Inventariorum...* written by Priors Antoni Stawski, Stefan Poznański and Mikołaj Dybczyński and Provisor Alberyk Siewierkowski is an indispensable source to economy of the convent. The article lists all of the extant economic inventories of the Szczyrzyc convent, which between them constitute a unique record of manorial economy. Finally, brief mention is also made of *Liber Mortuorum... Anno Domini 1641* and *Inventarium Cijrzickiego Kościoła... Anno Domini 1727*.

Translated by A. Branny

S. MAŁGORZATA BORKOWSKA OSB

POWIĄZANIA RODZINNE WEWNĄTRZ WSPÓLNOTY ZAKONNEJ NA PRZYKŁADZIE KRAKOWSKICH BERMARDYNEK

– *Zali to on naprawdę nasz krewny?*
– *Kiszków krewny, a przez Kiszków i nasz.*
(Sienkiewicz, *Potop*)

Badanie powiązań rodzinnych wewnątrz wspólnoty zakonnej jest możliwe oczywiście tam tylko, gdzie prowadzono metryki klasztorne tak starannie, żeby konsekwentnie zapisywać imiona rodziców nowicjuszek; i gdzie takie metryki, obejmujące w dodatku bądź całą epokę, bądź przynajmniej długi jej okres, do dzisiaj przetrwały. Takich klasztorów jest bardzo niewiele; na północnych i zachodnich terenach ówczesnej Rzeczypospolitej ani jednego, na Mazowszu dwa (warszawskie karmelitanki bose i wizytki), na Litwie jeden (wileńskie karmelitanki bose), na Rusi jeden (karmelitanki Dawnej Obserwancji w Dubnie). Najwięcej w Małopolsce: benedyktynki w Sandomierzu i Staniątkach, bernardynki u św. Józefa w Krakowie, tamże karmelitanki bose (w obu klasztorach), klaryski i wizytki; nadto norbertanki na podkrakowskim Zwierzyńcu (przynajmniej przez większą część wieku siedemnastego).

Sama metryka podaje jednak w najlepszym wypadku imię i ew. tytuł ojca oraz imię i nazwisko matki. Jeżeli więc znajdujemy w jednym klasztorze kilka zakonnic tego samego nazwiska, a różnych rodziców, nie dowiadujemy się z akt klasztornych na ogół, czy były to stryjeczne siostry (lub w wypadku różnicy pokoleń ciotka i bratanica), czy też przedstawicielki dwóch lub trzech dawno już rozdzielonych gałęzi tego samego rodu, lub też nawet rodów zupełnie sobie obcych, o jednym wprawdzie nazwisku, ale różnym herbie. Do tak daleko